

РОЗДІЛ 1. ЕКОНОМІКА

УДК 338.246

DOI: 10.31732/2663-2209-2022-67-9-17

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ МІНЛИВОГО БЕЗПЕКОВОГО СЕРЕДОВИЩА

Василь Франчук¹, Марта Копитко², Степан Мельник³

¹Проректор, доктор економічних наук, професор, Львівський державний університет внутрішніх справ, м. Львів, Україна, e-mail.: franchukvasil@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5305-3286>

²Доктор економічних наук, професор, Львівський державний університет внутрішніх справ, Львів, професор кафедри управлінських технологій, ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна, e-mail.: marta_kernytska@ukr.net, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6598-3798>

³Завідувач кафедри фінансів та обліку Інституту управління, психології та безпеки, доктор економічних наук, доцент, Львівський державний університет внутрішніх справ, м. Львів, Україна, e-mail.: melnyk_stepan@ukr.net, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3782-5973>

ENSURING FOOD SECURITY IN UKRAINE IN THE CONDITIONS OF A CHANGING SECURITY ENVIRONMENT

Vasyl Franchuk¹, Marta Kopytko², Stepan Melnyk³

¹Vice-rector, doctor of economic sciences, professor, Lviv State University of Internal Affairs, Lviv, Ukraine, e-mail.: franchukvasil@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5305-3286>

²Doctor of science (Economics), professor, Lviv State University of Internal Affairs, Lviv, professor of management technologies department, "KROK" University, Kyiv, Ukraine, e-mail.: marta_kernytska@ukr.net, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6598-3798>

³Head of the Finance and Accounting Department of the Institute of Management, Psychology and Security, Doctor of Economic Sciences, Docent, Lviv State University of Internal Affairs, Lviv, Ukraine, e-mail.: melnyk_stepan@ukr.net, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3782-5973>

Анотація. Доведено, що право на гідне харчування, що відноситься саме до соціально-економічних прав людини, гарантується та забезпечується у рамках здійснення продовольчої політики держави. Соціальну функцію держави можна структурно уявити як комплекс елементів, кожен із яких знаходить вираз у конкретному напрямі соціальної діяльності держави. Забезпечення продовольчої безпеки є одним з цих елементів і в сьогоденні умовах набуває неабияку актуальність для України. Основною метою дослідження є характеристика особливостей забезпечення продовольчої безпеки України в умовах мінливого безпекового середовища. За результатами проведеного дослідження було визначено ключові особливості стану продовольчої безпеки України. Визначено, що продовольчу безпеку України загалом, та її суб'єктів зокрема, можна визначити, як невід'ємний фактор збереження національного суверенітету, основну складову державної демографічної політики, з метою забезпечення гарантованості якості високих стандартів життєзабезпечення населення не лише у середньостроковій, а й у довгостроковій перспективі. Встановлено, що забезпечення належного рівня продовольчої безпеки стимулює економіку держави – як за допомогою науково-технічного прогресу, так і через підтримку виробників продовольства, стимулюючи їх до вдосконалення технологій. Отже, дуже важливу роль відіграє зростання реальних доходів населення, їхня купівельна спроможність, стабільна економічна ситуація в державі. Визначено, що продовольча безпека складається із здатності держави, її окремих інститутів, агропромислового комплексу та фермерських господарств забезпечити виробництво доступної продукції для всіх категорій громадян. Продовольча безпека являє собою гарантований обсяг продовольства, необхідний і забезпечуваний внутрішніми джерелами споживання державою та її регіонами. Проведено дослідження ключових елементів забезпечення продовольчої безпеки України в умовах мінливого безпекового середовища.

Ключові слова: безпекове середовище, безпека, продовольча безпека, національна безпека, споживання
Формули: 0; **рис.:** 6; **табл.:** 0, **бібл.:** 10

Abstract. *It has been proved that the right to decent food, which refers specifically to socio-economic human rights, is guaranteed and ensured within the framework of the implementation of the state food policy. The social function of the country can be structurally represented as a complex of parts, each of which finds expression in a specific direction of the country's social activity. Ensuring food security is one of these elements, and in today's conditions, it is of great relevance for Ukraine. The main purpose of the study is to characterize the features of ensuring food security in Ukraine in the conditions of a changing security environment. Based on the results of the study, the key features of the state of food security in Ukraine were identified. It has been determined that the food security of Ukraine in general and its constituent entities, in particular, can be defined as an integral factor in maintaining national sovereignty, the main component of the state demographic policy in order to ensure the quality of high living standards of the population, not only in the medium term, but also in the long term. It has been established that ensuring an adequate level of food security stimulates the state's economy both through scientific and technological progress and through the support of food producers, stimulating them to improve technology. Consequently, the growth of real incomes of the population, purchasing power, and a stable economic situation in the state play a very important role. It is determined that food security consists of the ability of the state, individual institutions, the agro-industrial complex, farms to ensure the production of products available to all categories of citizens. Food security is a guaranteed volume of food required and supplied by internal sources of consumption by the state and its regions. The key elements of ensuring food security in Ukraine in the conditions of a changing security environment have been studied.*

Key words: *security environment, security, food security, national security, consumption.*

Formulas:0; fig.: 6; tabl.: 0; bibl.:10

Постановка проблеми. Враховуючи багатоаспектність, складність та велику значущість для держави продовольчої безпеки, її можна розглядати як у широкому (складова національної безпеки), так і у вузькому (складова економічної безпеки) значенні. Але чи варто обмежуватись визначенням місця, яке продовольча безпека займає у структурі безпеки держави. Ми вважаємо, що, окрім важливої складової національної безпеки, продовольча безпека є також елементом соціальної функції держави. Соціальна функція держави – напрямок її організаційно-правової та практичної діяльності, що регулює рівень життя та процеси реалізації соціально-економічних прав особистості в обсязі, адекватному конкретному етапу розвитку суспільства та держави. Право на гідне харчування, що відноситься саме до соціально-економічних прав людини, гарантується та забезпечується у рамках здійснення продовольчої політики держави. Соціальну функцію держави можна структурно уявити як комплекс елементів, кожен із яких знаходить вираз у конкретному напрямі соціальної діяльності держави. Забезпечення продовольчої безпеки є одним з цих елементів, і сьогодні набуває неабияку актуальність для України в умовах мінливого безпекового середовища.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми дослідження ключових аспектів забезпечення продовольчої безпеки досліджувалось багатьма вченими, зокрема: О.І. Банах, О.М. Бородіна, П.В. Борщевський, В.І. Власов, О.І. Гойчук, М.В. Гребенюк, Л.В. Дейнеко, М.С. Кваша, М.І. Кисіль, Ю.Я. Лузан, Ю.О. Лупенко, М.Й. Малік, А.С. Музиченко, Н.В. Попрозман, М.І. Пугачов, П.Т. Саблук, О.В. Скидан, М.П. Талавиря, І.Л. Федун, М.Й. Хорунжий, О.В. Шубравська та іншими.

Попри це, питання визначення і дослідження нових поглядів щодо забезпечення продовольчої безпеки в умовах мінливого безпекового середовища досі залишається актуальним.

Формулювання цілей статті. Основною метою дослідження є характеристика особливостей забезпечення продовольчої безпеки України в умовах мінливого безпекового середовища.

Вклад основного матеріалу дослідження. Очевидно, що продовольча безпека має кілька взаємопов'язаних компонентів, включаючи наявність продовольства, доступність, культурну прийнятність та корисність. Будь-який компроміс між захистом та безпекою харчових продуктів знижує доступність здорової їжі. Це може статися внаслідок хвороби або хімічного зараження рослин і

тварин, що призводить до видалення їх з харчового ланцюга або стає причиною хвороби при вживанні в їжу. Як небезпечно, так і неадекватне постачання продуктів харчування, призводить до погіршення рівня харчування, зниження енергії та ослаблення імунної системи через відсутність необхідних живильних мікроелементів [1-5].

На нашу думку, продовольча безпека в умовах мінливого безпекового середовища є найважливішою складовою національної безпеки будь-якої держави, а також якісною характеристикою її соціально-економічного розвитку. Водночас, в умовах розширення сучасних ризиків та загроз довкілля, проблема продовольчої безпеки набуває все більш глобального характеру, через посилення процесів глобалізації, що охоплюють не лише економічні, а й політичні, соціальні,

демографічні, екологічні та інші аспекти суспільного життя.

Одним з ключових індикаторів забезпечення продовольчої безпеки у світі, являється глобальний індекс, який сумарно може бути від 1 до 100. Станом на 01.10.2022 р., проблеми забезпечення продовольчої безпеки досі вкрай критичними залишаються в країнах Африки (рис.1).

Наприкінці 2021 року більшість експертів прогнозували поступове відновлення світової економіки, що могло поступово покращити ситуацію в сфері глобальної продовольчої безпеки. Попри це, війна, яку розпочала російська федерація 24 лютого змінила усі прогнози. Глобальний індекс продовольчої безпеки України та його компонентів представлено на рис.2.

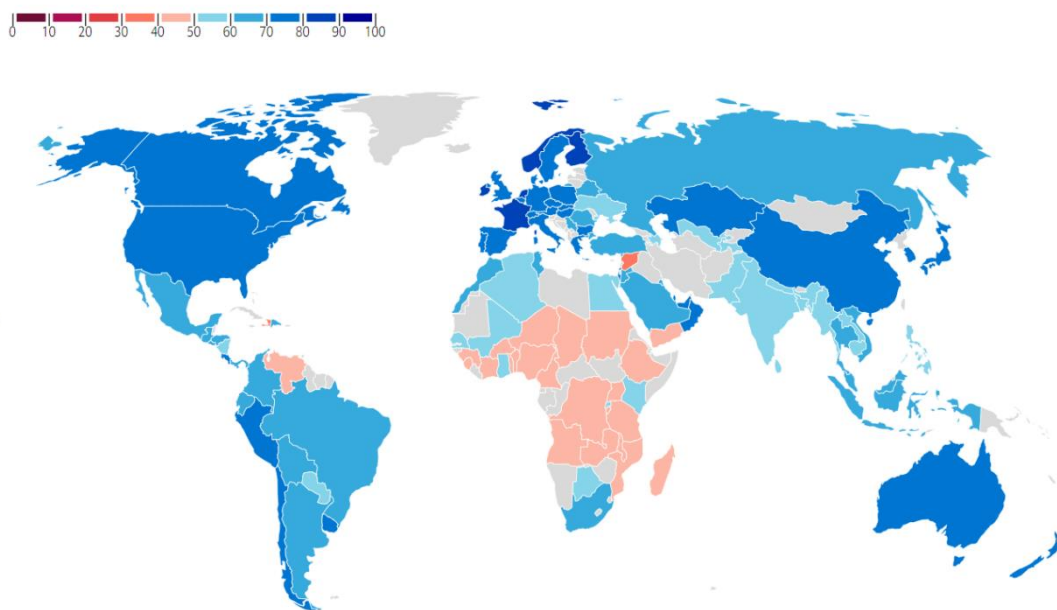

Рис.1. Глобальний індекс продовольчої безпеки України та його компонентів

Джерело: сформовано авторами на основні даних джерела [6]

Слід зазначити, що ще до 24 лютого 2022 р. в населення України існували

суттєві проблеми із економічним доступом до збалансованого харчування.

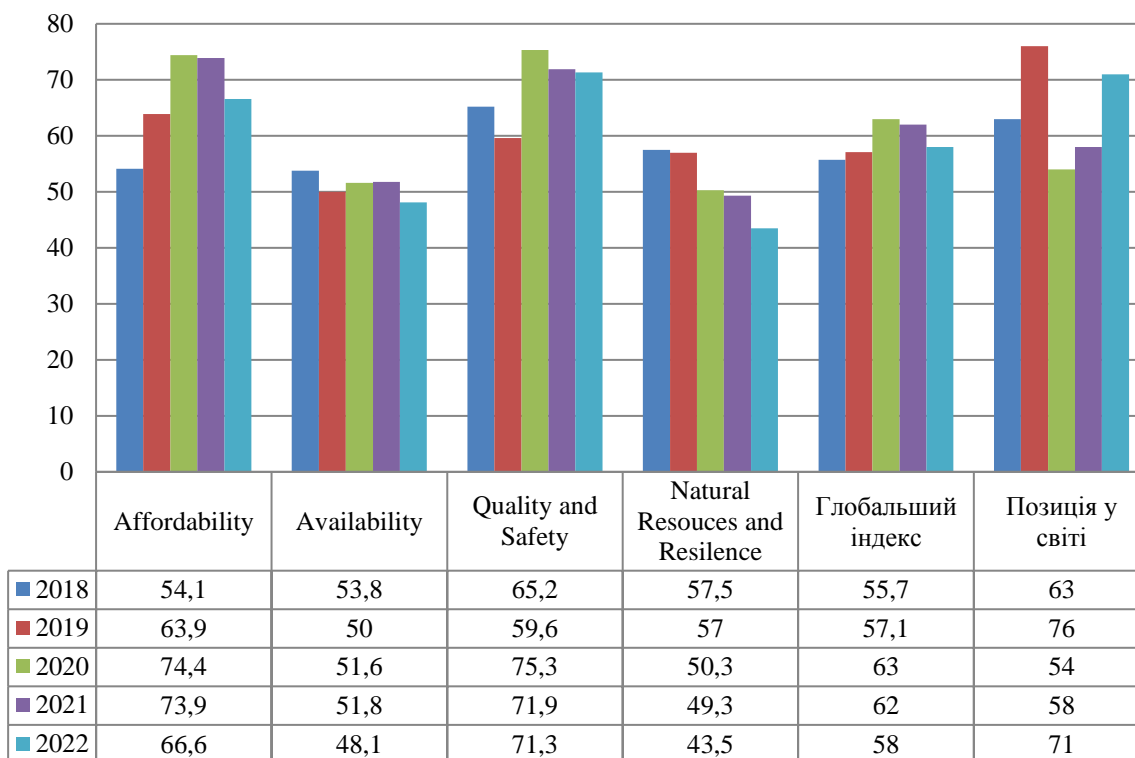

Рис.2. Глобальний індекс продовольчої безпеки України та його компонентів

Джерело: сформовано авторами на основні даних джерела [6]

Забезпечення продовольчої безпеки, як найважливішої складової усієї системи економічної та національної безпеки, є однією з умов стійкості системи економічних, соціальних та екологічних параметрів, що визначають якість життя населення та є за своєю суттю показниками ефективності державного управління. Забезпечення продовольчої безпеки є виключно складною та багаторівневою проблемою, комплексне вирішення якої потребує зосередження зусиль фахівців різних галузей науки, техніки, державних та місцевих органів управління, а також підприємств та правоохоронних структур. В цілому, ми вважаємо, що базові елементи моделі забезпечення продовольчої безпеки, повинні виглядати наступним чином (рис.3).

Слід зазначити, що продовольча безпека є комплексною складною

системою, яка встановлюється і регулюється різними галузевими нормами – адміністративними, цивільно-правовими, екологічними, природоресурсними, податковими, тощо. Вона спрямована на забезпечення захищеності особистості, суспільства та держави у сфері продовольчої незалежності України, внаслідок використання правових, економічних, інформаційних заходів, засобів захисту – як за допомогою державного регулювання суспільних відносин, так і юридичної відповідальності, шляхом створення державних резервів та інших заходів. Ця безпека складається із здатності держави, її окремих інститутів, агропромислового комплексу, фермерських господарств забезпечити виробництво доступної для всіх категорій громадян продукції [7-10].

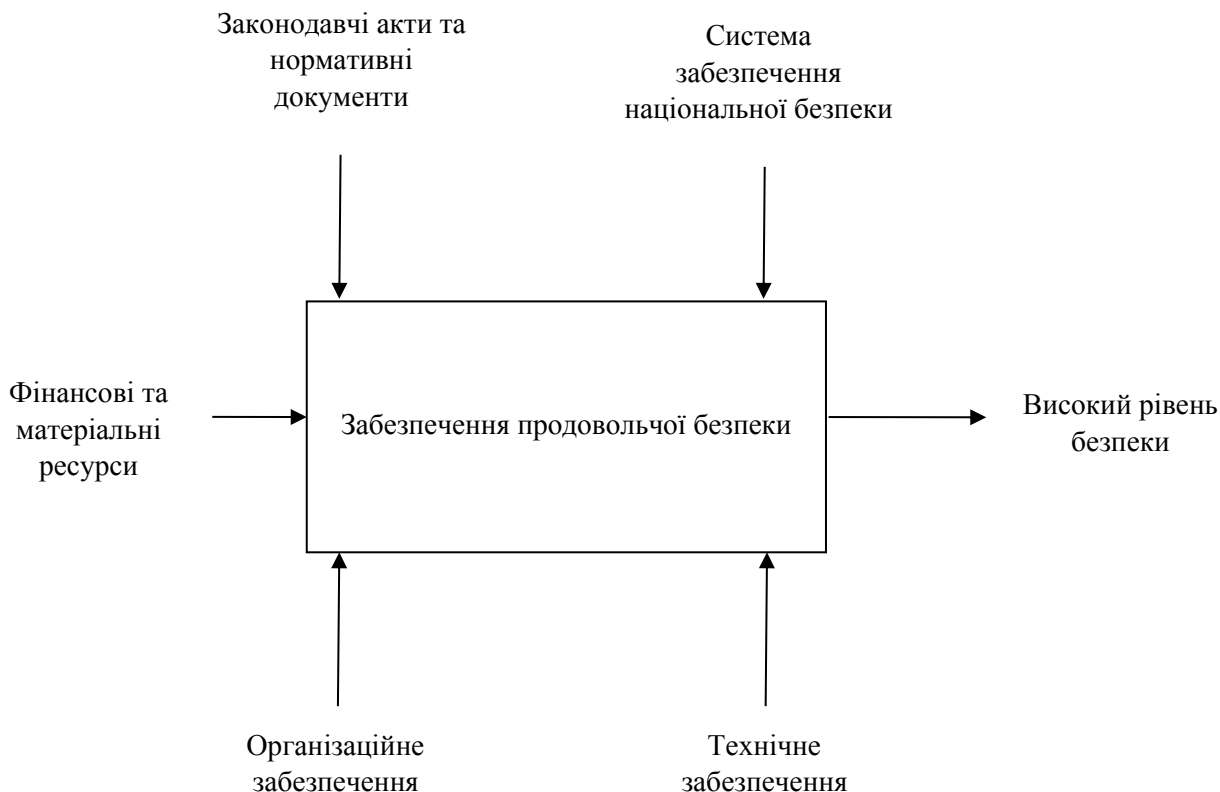

Рис. 3. Модель забезпечення продовольчої безпеки в умовах мінливого безпекового середовища

Джерело: сформовано авторами

Отже, важливо пам'ятати, що продовольча безпека – це певний гарантований обсяг продовольства, необхідний і забезпечуваний внутрішніми джерелами споживання державою та її регіонів. В умовах війни, це не аби як актуально. Якщо залишати питання забезпечення належного асортименту та кількості продовольства виключно у віданні регіону, його може бути недостатньо або в надлишку. І тут важливу роль відіграє система продовольчої безпеки. Можна стверджувати, що забезпечення належного рівня продовольчої безпеки в умовах мінливого

безпекового середовища, зрештою, стимулює економіку держави – як за допомогою науково-технічного прогресу, так і через підтримку виробників продовольства, стимулюючи їх до вдосконалення технологій. Отже, дуже важливу роль відіграє зростання реальних доходів населення, їхня купівельна спроможність, стабільна економічна ситуація в державі, що в умовах війни є вкрай важко досягнути.

Сьогодні можна виділити декілька ключових викликів, які стоять перед забезпеченням продовольчої безпеки у світі (рис.4).

Рис. 4. Основні виклики, які стоять перед забезпеченням продовольчої безпеки у світі в умовах мінливого безпечового середовища

Джерело: сформовано авторами

До 24 лютого 2022 р. на продовольчу безпеку України впливали ряд загроз, серед яких основною є економічна й фізична обмеженість в доступі до калорійного й збалансованого харчування, попри те, що сільськогосподарський потенціал країни дозволяє виробляти значно більше сільськогосподарської продукції, потреба в якій реально існує в інших країнах.

Після 24 лютого 2022 р. проблеми лише посилилися. Безпечове середовище в Україні піддалося серйозним випробуванням. Суттєвими проблемами для продовольчої безпеки стала фізична та економічна недоступність їжі для значної кількості населення попри зростаючий потенціал сільськогосподарського виробництва, зокрема зернових культур. Низький рівень доходів не дозволяє населенню в повній мірі задовольнити потреби у висококалорійних продуктах.

В цілому, можна виділити ряд заходів, які вкрай важливо здійснити з метою забезпечення продовольчої безпеки України сьогодні:

- відновити цілісність ланцюгів виробництва й постачання продуктів сільського господарства;
- продовжувати посівну компанію з додатковим умовами безпеки;
- пошук і збільшення робочої сили для функціонування сільськогосподарських підприємств у східних та південних областях України.

Важливу роль для забезпечення продовольчої безпеки України в умовах війни, відіграли зернові угоди між Україною, Турцією та російською федерацією. Після цього, динаміка експорту зернових культур з України зросла (рис.5).

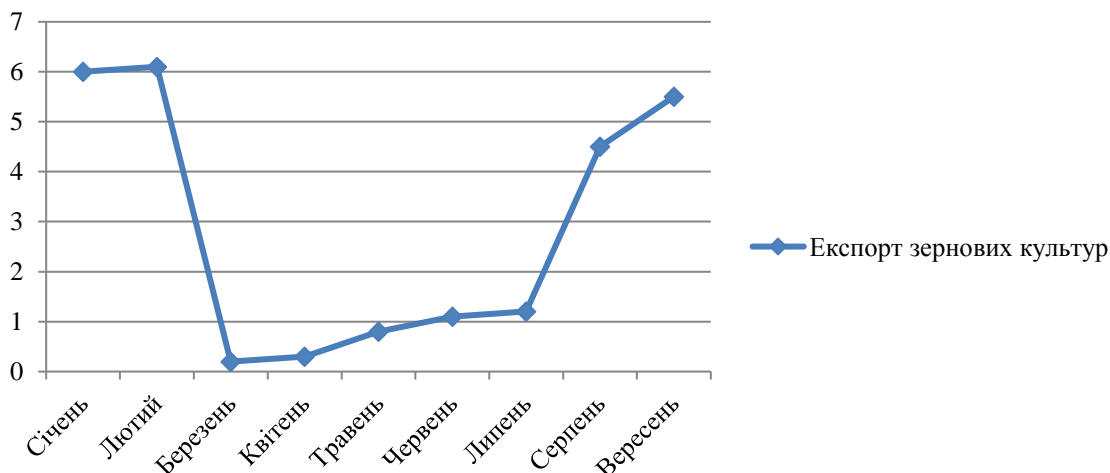

Рис. 5. Динаміка експорту зернових культур з України у 2022 рр., млн т.

Джерело: сформовано авторами на основні даних джерела [6]

Окрема питання в умовах війни є проблема розмінування територій. Сьогодні, можна прогнозувати, що у випадку розмінування звільнених територій, можливо досягнути 70-80%

площі для майбутніх посівів. Протягом 8 місяців війни площа посіву з кожним місяцем зростала внаслідок успішних дій ВСУ (рис.6).

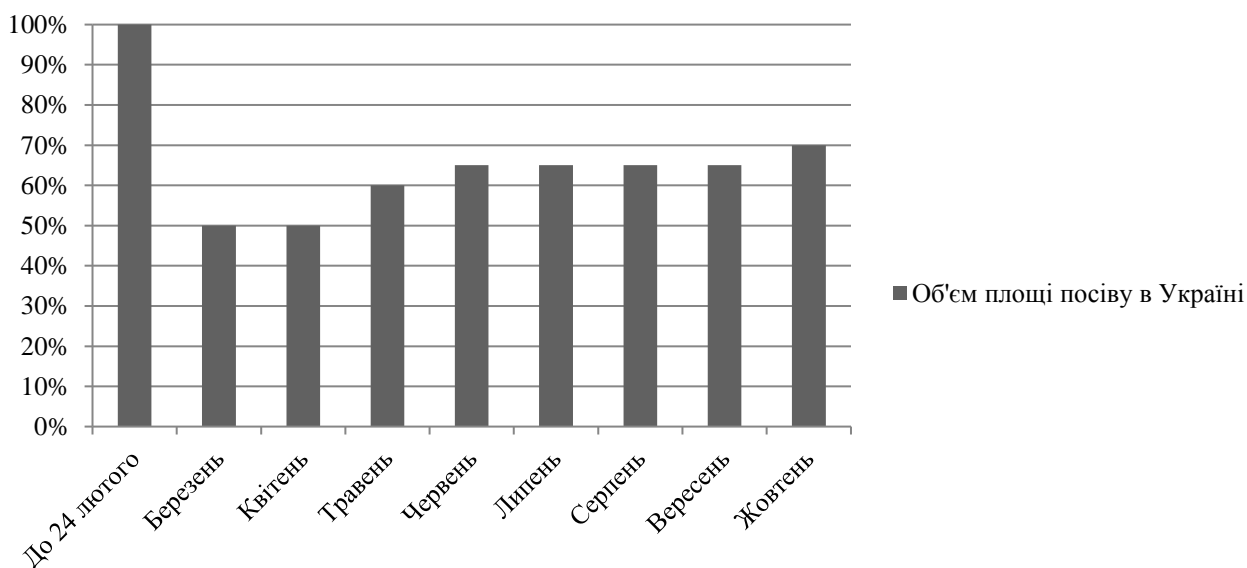

Рис. 6. Динаміка зростання площі посіву за період війни на території України внаслідок успішних дій ВСУ, %

Джерело: сформовано авторами

Продовольча безпека є багатоаспектною темою. Вона стосується не тільки наявності продовольства, але і його вартості, культурної прийнятності, збалансованого складу білків, жирів, вуглеводів та поживних мікроелементів, його джерела та виробничих методів, що використовуються для вирощування та

збирання продуктів харчування, продукції, а також відсутності забруднення після збирання врожаю. Це стосується як продуктів тваринного, так і рослинного походження та є проблемою у всьому світі. Їжа має не тільки задовольняти наші потреби в макро- та мікроелементах, а й не викликати захворювань у тих, хто її

споживає. Зусилля щодо вирішення цих тем повинні враховувати підходи на рівні спільноти та всебічності втручання.

Висновки. Підсумовуючи, слід ще раз наголосити, що актуальність дослідження продовольчої безпеки, як невід'ємної (особливо у період міжнародної кризи та воєнних дій) складової соціальної функції держави й національної безпеки, визначається насамперед тим значенням, яке набуває забезпечення даного виду безпеки на нинішньому етапі розвитку нашої держави. Продовольча безпека виступає однією з найважливіших сфер державних та громадських інтересів, при цьому право кожної людини на охорону від голоду є базовим та невід'ємним та закріплене у численних міжнародних джерелах та опосередковано знаходить закріплення в чинному законодавстві України.

Продовольчу безпеку України загалом та її суб'єктів, зокрема, можна визначити як невід'ємний фактор збереження національного суверенітету, основну складову державної демографічної політики, з метою забезпечення гарантованості якості високих стандартів життєзабезпечення населення не лише у середньостроковій, а й у довгостроковій перспективі.

Сьогодні, в умовах повномасштабного вторгнення російської федерації, питання забезпечення продовольчої безпеки України стоїть в перших рядах для виконавчої влади. Нові виклики й загрози, які несе за собою зимній період, можуть бути катастрофічними для України в сьогоdnішніх умовах. Це питання потребує додаткового, окремого дослідження в майбутньому.

Література:

1. Ali AA, Usman AM, Badebo FB, Tilahun SH. Exploring the patterns of multisectoral approach in fighting COVID-19 Pandemic in SNNPR, Ethiopia: A qualitative case study approach. PLoS ONE. 2022; 17(2): e0263667. pmid:35213548
2. Mondal B. K., Sahoo S., Paria P., Chakraborty S., & Alamri A. M. Multi-sectoral impact assessment during the 1st wave of COVID-19 pandemic in West Bengal (India) for sustainable planning and management.

Arabian Journal of Geosciences. 2021; 14(23), 2448. <https://doi.org/10.1007/s12517-021-08836-z>

3. Syafiq A., Fikawati S. & Gemily S.C. Household food security during the COVID-19 pandemic in urban and semi-urban areas in Indonesia. J Health Popul Nutr. 2022; 41, 4. pmid:35189982

4. Aaron A., Baidya A., Wang J., Chan C., Wetzler E., & Kang Y. The Early Impacts of COVID-19 on Food Security and Livelihood in Vietnam. Frontiers in Sustainable Food Systems. 2021; 5.

5. Devereux S, Béné C, Hoddinott J. Conceptualising COVID-19's impacts on household food security. Food Secur. 2020;12(4):769–772.

6. Global Food Security Index. The Economist Group. URL

<https://impact.economist.com/sustainability/project/food-security-index/Index> (дата звернення 17.02.2022)

7. Niles MT, Beavers AW, Clay LA, Dougan MM, Pignotti GA, Rogus S et al. Multi-Site Analysis of the Prevalence of Food Insecurity in the United States, before and during the COVID-19 Pandemic. Curr Dev Nutr. 2021 Nov 1;5(12):nzab135. pmid:34934898; PMID: PMC8677520.

8. Kent K, Alston L, Murray S, Honeychurch B, Visentin D. The Impact of the COVID-19 Pandemic on Rural Food Security in High Income Countries: A Systematic Literature Review. Int J Environ Res Public Health. 2022 Mar 9;19(6).

9. Aborisade b., and Bach C. Assessing the Pillars of Sustainable Food Security European International Journal of Science and Technology. 2014; Vol. 3; ISSN: 2304-9693

10. Guiné, Raquel d.P.F., Maria L.d.J. Pato, Cristina A.d. Costa, Daniela d.V.T.A.d. et al. "Food Security and Sustainability: Discussing the Four Pillars to Encompass Other Dimensions" Foods. 2021; 10, no. 11: 2732. pmid:34829013

References:

1. Ali AA, Usman AM, Badebo FB, Tilahun SH. (2022) Exploring the patterns of multisectoral approach in fighting COVID-19 Pandemic in SNNPR, Ethiopia: A qualitative case study approach. PLoS ONE. (In English).
2. Mondal B. K., Sahoo S., Paria P., Chakraborty S., & Alamri A. M. (2021) Multi-sectoral impact assessment during the 1st wave of COVID-19 pandemic in West Bengal (India) for sustainable planning and management. Arabian Journal of Geosciences. (In English).
3. Syafiq A., Fikawati S. & Gemily S.C. (2022) Household food security during the COVID-19 pandemic in urban and semi-urban areas in Indonesia. J Health Popul Nutr. (In English).
4. Aaron A., Baidya A., Wang J., Chan C., Wetzler E., & Kang Y. (2021) The Early Impacts of COVID-19 on Food Security and Livelihood in Vietnam. Frontiers in Sustainable Food Systems. (In English).
5. Devereux S, Béné C, (2020) Hoddinott J. Conceptualising COVID-19's impacts on household food security. Food Secur. (In English).

6. Global Food Security Index. The Economist Group. URL : <https://impact.economist.com/sustainability/project/food-security-index/Index> (In English).

7. Niles MT, Beavers AW, Clay LA, Dougan MM, Pignotti GA, Rogus S et al. (2021) Multi-Site Analysis of the Prevalence of Food Insecurity in the United States, before and during the COVID-19 Pandemic. *Curr Dev Nutr.* Nov 1;5(12):nzab135. pmid:34934898; PMID: PMC8677520. (In English).

8. Kent K, Alston L, Murray S, Honeychurch B, Visentin D. (2022) The Impact of the COVID-19 Pandemic on Rural Food Security in High Income

Countries: A Systematic Literature Review. *Int J Environ Res Public Health.* (In English).

9. Aborisade b., and Bach C. (2014) Assessing the Pillars of Sustainable Food Security European International Journal of Science and Technology. Vol. 3; ISSN: 2304-9693 (In English)

10. Guiné, Raquel d.P.F., Maria L.d.J. Pato, Cristina A.d. Costa, Daniela d.V.T.A.d. et al. (2021) "Food Security and Sustainability: Discussing the Four Pillars to Encompass Other Dimensions" *Foods.* (In English).